

Jodełka, Beata

"Kultura pogranicza - pogranicze kultur.
Культура пограничья - пограничье
культур", red. Adam Bobryk,
Siedlce-Pułtusk 2005 : [recenzja]

Szkice Podlaskie 13, 247-250

2005

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Kultura pogranicza – pogranicze kultur. Культура пограничья – пограничье культур, redakcja naukowa Adam Bobryk, Siedleckie Stowarzyszenie Społeczno – Kulturalne „Brama”, Wyższa Szkoła Humanistyczna im. Aleksandra Gieysztora, Siedlce – Pułtusk 2005, ss. 269.

Książka pod redakcją naukową Adama Bobryka - „Kultura pogranicza – pogranicze kultur” to zbiór artykułów poświęconych procesom identyfikacji, akomodacji i asymilacji występującym na obszarach pogranicza. Idea jak przyświecała pomysłodawcy tego projektu zasługuje na poparcie i należy podjęcie jej pochwalić. Wśród prezentowanych autorów są przedstawiciele wielu dyscyplin naukowych: socjologowie, politologowie, historycy, teolodzy, etnologowie, psychologowie, pedagogowie, geografowie, filozofowie, literaturoznawcy i filolodzy. Reprezentują oni dwadzieścia pięć ośrodków akademickich i instytucji z Polski, Białorusi, Rosji, Mołdawii i Węgier, co niewątpliwie gwarantuje wieloaspektowe podejście do problemu. Przedstawienie tak wielu punktów widzenia na problemy pogranicza w jednym zbiorze, to nie lada gratka dla interesujących się, szeroko pojętą problematyką pogranicza.

Nie mniej jednak wiele, nie zawsze znaczy dobrze. W przypadku książki Adama Bobryka różnorodność i wielość przedstawianych ujęć tematu jest jak najbardziej uzasadniona i celowa. Nawet najbardziej wybredny czytelnik znajdzie w niej artykuły, które z całą pewnością wzbogaca jego wiedzę.

Na początek definicyjne wątpliwości rozwieją Beata Anna Orłowska w artykule „Czym jest pogranicze. Kwestie definicyjne” i Agata Kossakowska w „Tożsamość narodowa – założenia teoretyczne i zakres problematyki”.

W temat rozwoju kultury pogranicza wprowadzi Dariusz Wadowski, który przedstawił wzajemnie powiązane czynniki, wpływające na kształt swoistej kultury pogranicza. Autor prezentuje nam scenariusze przyszłości kultury pogranicza, konkludując, że jej rozwój wymagać będzie specjalnego klimatu, i że nie można pozwolić na to, by kultura pogranicza stała się czymś w rodzaju skansenu i muzeum gromadzącego pamiątki.

Z dużą ciekawością przeczytałam również „Trzy szkice na temat pogranicza kultur” Eugeniusza Sakowicza. W szkicu pierwszym autor potwierdza, że granice mają niekwestionowany wpływ na kształt lokalnych struktur, a te z kolei oddziałują na kulturę globalną państwa. Trendy powstają na granicach i stamtąd promieniują do centrum. Aż by się prosiło o jakiś obrazowy przykład, ale Eugeniusz Sakowicz tylko szkicuje, więc czytelnik jest skazany na siebie. Szkic drugi poświęcony jest fenomenowi pogranicza kultur w wielkich metropoliach. Zainteresowanie zachodnimi (Europa Zachodnia, USA, Kanada) metropoliami, w tym kontekście, wydaje się

bardzo zasadne, są one przecież gigantycznym kulturowym tygłem. Sako-wicz zastanawia się, jaka siła trzyma amerykańskie miasta w całości, w jed-ny „garnku” jakim jest państwo amerykańskie? Jego odpowiedź to: dolar; wartości wspólnototwórcze: wolność, uczciwość, otwartość; *civil religion*, którą da się ująć w trzech słowach „*god bless America*”. W trzecim szkicu zachwycą refleksja nad pograniczem jako wyjątkową „przestrzenią rozwoju ludzkiego życia, nad jego mistyką i często intymnym wymiarze” (małżeń-stwa mieszane). Zdaniem autora pogranicze harmonizuje to, co prawdziwe, dobre i piękne w różnych kulturach.

Ciekawą filozoficzną perspektywę na sprawy pogranicza zawdzię-czamy Cezaremu Kalicie. Autor przedstawił pogranicze jako inspiratora i swoistą przechowalnię idei kulturowych. To tam idee się rodzą, dzięki większej swobodzie myśli i wpływowi innych kultur, co zachęca do krytyki własnych podstaw kultury. Pogranicze jest, więc źródłem idei, które mogą rozkwitnąć dopiero w centrum.

Na uwagę zasługuje niewątpliwie artykuł Adama Bobryka na temat tożsamości narodowej, asymilacji i dylematów integracji. W kontekście globalizacji i integracji europejskiej, której Rzeczpospolita stała się uczest-nikiem, zagadnienia te stają się bardziej interesujące niż kiedykolwiek. Au-tor na zakończenie swoich rozważań konkluduje, że „po wejściu Rzeczpo-spolitej do Unii Europejskiej, otwarciu granic i stworzeniu warunków do swobodnego przepływu osób ludnościowego i kulturowego wzrosną w znacznie w pewnej perspektywie czasowej procesy przenikania i asymila-cji”. Zadaniem autora należy w związku z tym przywiązywać dużą wagę do przekazywania wiedzy z zakresu historii i kultury kraju, ale również re-gionu, podkreślając znaczenie zachowania tożsamości narodowej i lokalnej.

Włodzimierz Lukiewicz przedstawił interesującą analizę, zachodzących równolegle i na różnych poziomach, procesów integracji i dezintegracji w: świecie, w Europie, na Białorusi i na poziomie osobistego „ja”. W jego ar-tykule na uwagę zasługuje interesujący opis Brześcia jako miasta, do któ-rego przeniesiono „mur Berliński”, i miasta-granicy: państwowej, ekono-micznej, kulturowej, religijnej, informacyjnej.

Luźne uwagi i wnioski dotyczące języka, samoświadomości i przyna-leżności narodowej mieszkańców pogranicza białorusko-rosyjskiego obwo-dów mohylewskiego i witebskiego znajdziemy w artykule Joanny Getki.

Joanna Kabzińska prezentuje interesujące wyniki badań nad identyfika-cją narodową, religijną, językiem, stereotypami i procesami transformacyj-nymi mniejszości polskiej na Żytomierszczyźnie. Autorka zwraca uwagę na dwukulturowość (biwalencję) Żytomierszczyzny, na świadome lub nieświadome łagodzenie ostrości granic kultur między wyznawcami prawosławia i katolicyzmu, jak również na współczesne odradzanie się idei kozaczyzny i wykorzystywanie ich, w procesie budowy kultury narodowej.

Wszystkim tym, którzy poszukują statystycznych informacji na temat mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce polecam artykuł Henryka Chałupczaka i Tomasza Browarka. Wybrali oni cenne dane ze spisu ludności z 2002 roku, tworząc w ten sposób statystyczny obraz mniejszości narodowych i etnicznych w naszym kraju.

Na temat szybkiej asymilacji, w skutek braku konkurencyjnego oddziaływania kultury białoruskiej, ludności pochodzenia białoruskiego w okresie PRL pisze Eugeniusz Mironowicz.

O stowarzyszeniach mniejszości niemieckiej na Warmii i Mazurach opowiada w swym artykule Małgorzata Gałęziowska, traktując je jako katalizatory kultury niemieckiej, mazurskiej i warmińskiej. Jedną z tez autorki jest inna niż powszechnie się zwykło sądzić. Jej zdaniem system polityczny PRL paradoksalnie ułatwił zachowanie odrębności kulturowej i na Warmii i Mazurach. Podsumowując autorka stwierdza, że mimo zróżnicowania etnicznego i kulturowego społeczeństwa kształtuje się z wolna społeczność regionalna, utożsamiająca się z regionem.

Na problem edukacji międzykulturowej zwraca uwagę Anna Klim-Klimaszewska. Swój artykuł poświęca edukacji międzykulturowej w przedszkolu, która ma budzić w dziecku radość i ciekawość innego, nowego świata i języka, a ponadto, co szczególnie ważne, powinna eliminować stereotypy i uprzedzenia.

Wszystkim tym, których interesuje status prawny mniejszości narodowych polecam artykuł Grzegorza Janusza. Autor analizuje dokumenty dotyczące praw mniejszości w systemie ochrony praw człowieka, we Wspólnocie Niepodległych Państw. Niestety nie znajdziemy w nim pozytywnej konkluzji na temat sytuacji prawnej mniejszości narodowych. Dowiemy się za to, że nie istnieje obecnie żaden efektywny system ochrony lub przynajmniej monitoringu praw człowieka, a tym także praw mniejszości narodowych.

Polecam także artykuły: Joanny Zienkiewicz, z którego dowiemy się jak kształtują się stereotypy wybranych narodowości pogranicza; Anny Marii Jeznach analizującego raport z badań na temat wielokulturowego myślenia polskiej młodzieży; Dariusza Śladeckiego, którego przedmiotem są inskrypcje w języku polskim na nekropoliach Białorusi; Barbary Stelingowskiej na temat literatury polskiej w kulturze pogranicza; Andrzeja Chodubskiego opisującego kresy jako specyficzna wartość cywilizacyjną; Aldony Kopik pt. „Zbliżanie kultur. Romowie w Polsce”; ks. Jarosława Oponowicza, o roli kapłana w utrzymywaniu jedności w diasporze na przykładzie wspólnot Kościoła katolickiego na Wschodzie; Wiesława Czełuścińskiego o wpływie przyrody na rozwój kultury pogranicza.

Warto też zajrzeć do artykułu Ewy Talachy na temat działalności Stowarzyszenia „Brama” a niezwykle przydatna będzie dla wszystkich zainte-

resowanych, Bibliografia selektywna polskich publikacji poświęconych problematyce pogranicza i tożsamości narodowej, autorstwa Adama Bobryka i Barbary Stelingowskiej.

Reasumując, recenzowana książka, pod redakcją naukową Adama Bobryka, ma wiele niekwestionowanych atutów m.in. wieloaspektowe ujęcie problematyki pogranicza, aktualność przedstawianych zagadnień, międzynarodowe grono autorów. Jednak prawdziwy strzał w dziesiątkę to jej dwujęzyczność. Każdy artykuł zakończony jest krótkim streszczeniem w języku rosyjskim, a artykuły w języku rosyjskim, opatrzone są polskim opisem. Śmiało można polecić ją nie tylko pracownikom naukowym, zajmującym się problematyką pogranicza, ale również wszystkim tym, którzy chcą poszerzyć swoje horyzonty i lepiej zrozumieć otaczający nas świat.

Beata Jodelka

Instytut Nauk Społecznych Akademii Podlaskiej w Siedlcach